

Luisteren groep 4

Doelen

Kinderen kunnen informatie uit een verhaal of presentatie selecteren en ze kunnen diverse relaties in het verhaal verwoorden.

Vanaf groep 4 leren kinderen steeds beter luisterstrategieën te gebruiken. Ze leren de hoofdgedachte uit een verhaal of presentatie te benoemen. Omdat zij steeds beter door krijgen hoe teksten zijn opgebouwd, kunnen ze die kennis inzetten bij het begrijpen van luisterteksten. Verder leren kinderen om relaties te leggen tussen diverse elementen in het verhaal (zoals oorzaak-gevolg, doel-middel, enzovoort). Ze leren tot slot ook een verhaal of presentatie samen te vatten.

Ter stimulering van het begrijpend luisteren kunt u interactief voorlezen. In een situatie waarin u interactief voorleest, scheidt u veel ruimte voor verbale en non-verbale interactie. Kinderen kunnen die alleen maar geven als ze goed naar het verhaal luisteren. Vooral kinderen die weinig lees- en luisterervaring hebben kunt u meerdere keren hetzelfde boek voorlezen.

Didactische richtlijnen

De didactiek mondelinge taalvaardigheid staat relatief gezien nog in de kinderschoenen. Daar komt bij dat mondelinge taalvaardigheid een complexe vaardigheid is, met samenstellende delen die vrijwel altijd in interactie met elkaar optreden. Toch kunnen we een aantal didactische richtlijnen noemen waaraan het luistervaardigheidsonderwijs zou moeten voldoen.

Richtlijn 1: Train heel gericht de luistervaardigheid van leerlingen, maar benut ook tal van andere taalgebruikssituaties om de luistervaardigheid te oefenen.

Gericht trainen betekent dat u activiteiten plant met een vooraf bepaald doel op het gebied van mondelinge communicatie. Ook veel incidentele situaties lenen zich voor gesprekken met leerlingen. Als u ook deze situaties benut, kunt u de taalontwikkeling van de kinderen optimaal stimuleren. Voorbeelden van incidentele situaties zijn het binnenkomen en weggaan, of een gesprek in de pauze of tijdens de gymnastiekles. Maar ook alle momenten binnen de les waarop u niet gericht ('intentioneel') luistervaardigheid oefent. Op deze momenten kunt u echte interesse tonen in wat de leerling doet en zegt en daarop doorgaan of doorvragen. Zo daagt u de leerling uit om uitgebreid te vertellen over wat hem bezighoudt.

Richtlijn 2: Bouw de 'luisterspanne' van luistervaardigheidsoefeningen langzaam op.

Een luistersituatie waarin de leerling tussentijds moet (of mag) reageren, is over het algemeen wenselijker dan de situatie waarin hij pas aan het eind van een lange passage een aantal specifieke vragen naar aanleiding van het beluisterde krijgt voorgeschoteld. De luisteroefening wordt dan al snel een geheugentest. Toch vereist het referentiekader op een bepaald niveau dat leerlingen ook in staat zijn te luisteren naar langere passages.

Richtlijn 3: Maak voor luistervaardigheidsoefeningen optimaal gebruik van divers materiaal en wees u bewust van de factoren die het luisteren bemoeilijken of juist vergemakkelijken.

Op verschillende momenten kun je in groep 4 en 5 werken aan luistervaardigheid, om kinderen voor te bereiden op wat het referentiekader van hen verwacht in groep 8:

- Kinderen luisteren naar instructies
- Kinderen luisteren naar een voorleesverhaal (al dan niet uit een prentenboek)
- Kinderen luisteren naar andere kinderen in de groep
- Kinderen luisteren naar elektronische media (gesproken teksten van radio, televisie en internet)

Bij elk van deze taaltaken kunt u actuele materialen zoeken, buiten de gangbare lesmethodes om. Voor de taak 'luisteren naar radio en tv' is relatief het gemakkelijkst materiaal te vinden. Er zijn veel educatieve programma's beschikbaar. Kinderen richten hun aandacht gedurende langere tijd op een bepaald onderwerp.

Voor luisteren naar instructies zal het moeilijker zijn om bruikbaar authentiek materiaal te vinden. U kunt denken aan instructiefilmpjes die op YouTube te vinden zijn.

Bij het selecteren van luistermateriaal let u op de kenmerken, zoals:

- Er kan uitsluitend geluisterd worden (audio), er kan geluisterd en gekeken worden (video), het materiaal kan live gecreëerd worden.
- Bij video of een live voordracht door de docent, profiteert de luisteraar van de zichtbaarheid van de spreker en wordt de werkelijkheid het dichtst benaderd; in de dagelijkse werkelijkheid is de spreker slechts in een klein aantal gevallen niet zichtbaar voor de luisteraar.
- Factoren als achtergrondgeluiden, uitdrukking/expressie, gebaar, toonhoogte, kunnen bijdragen aan de interpretatie.
- Luisterteksten kunnen als het ware 'voorgelezen' worden als een voice-over, terwijl (spontane) mondelinge taal – ook monologische – in de werkelijkheid vaak opgedeeld is in brokken, en vaak heel 'redundant' is (aarzelingen, herhalingen enz.).
- Het taalgebruik kan formeel of informeel zijn (of iets daartussen in).

Richtlijn 4: Leer leerlingen systematisch een aantal luisterstrategieën aan. Niet allemaal tegelijk, maar gespreid over de leerjaren. Een gestructureerde manier om dit te doen is via directe instructie.

Begrijpend luisteren en begrijpend lezen hebben veel met elkaar gemeen. Als leerlingen luisteren naar bijvoorbeeld een presentatie, hebben ze strategieën nodig om te kunnen interpreteren wat er gezegd wordt. Deze strategieën komen in sterke mate overeen met de strategieën die belangrijk zijn bij begrijpend lezen. Net als bij begrijpend lezen het geval is, past ook de luisteraar strategieën toe vóór, tijdens en na het beluisteren van een tekst. U kunt leerlingen bewust maken van de volgende luisterstrategieën:

- *Luisterdoel bepalen.*
- *Voorkennis activeren: wat weet ik er al van?*
- *Vragen stellen aan de tekst. Voor jonge kinderen kan interactief voorlezen hiervoor een eerste stap vormen.*

- *Gebruikmaken van de context: letten op gezichtsuitdrukking, gebaren, houding, intonatie en volume van de verteller of voorlezer.*
- *Verbanden en relaties in de tekst afleiden: wie-wat-waarom-vragen.*
- *De hoofdgedachte vinden: welk idee staat in de tekst centraal?*
- *Samenvatten: kort vertellen waar de tekst over gaat.*
- *De tekst op zijn waarde beoordelen: wat vind je van deze tekst?*
- *Reflecteren op het luisterproces: weet je nu wat je wilde weten?*
- *Letten op signaalwoorden, en andere structurerende kenmerken van een tekst.*

Een algemeen didactisch principe bij luisteren is dat u de leerlingen – alvorens hun een luisteropdracht te geven – enige voorinformatie geeft over de inhoud, situatie en spreker(s). Maar u kunt ook stimuleren dat leerlingen zelf vragen gaan stellen aan de luistertekst ('zelfregulatie').

Net als bij lezen, moeten de leerlingen leren dat ze niet zomaar beginnen te luisteren. Het is belangrijk dat zij zich leren afvragen waarnaar ze luisteren, wat zij al weten, wat zij te weten willen komen en daarvoor de juiste luistermanier leren kiezen. Leerlingen zullen luisteren misschien beschouwen als iets vanzelfsprekends. Het is daarom nodig dat u de leerlingen bewust maakt van hun luistergedrag en dat u hen laat ervaren welke strategieën het luisteren gemakkelijker kunnen maken. In de checklists mondelinge vaardigheid vindt u een stappenplan dat u hierbij behulpzaam kan zijn.

Interactief voorlezen is een werkvorm die leerlingen ertoe kan aanzetten vragen te stellen aan een tekst. De werkvorm is ontwikkeld door Aidan Chambers en past vooral in het basisonderwijs. Bij interactief voorlezen luisteren leerlingen niet alleen, maar is er veel ruimte voor leerlingen om op het verhaal te reageren. De leerkracht moedigt de kinderen aan om te reageren en helpt ze ook informatie te ordenen en te structureren. In uitgaven van De Taallijn is het voorleespatroon voor interactief voorlezen uitgebreid beschreven voor leerlingen in groep 1 en 2 (Van Elsäcker e.a., 2006).

Richtlijn 5: Leer de luisterstrategieën op gestructureerde wijze aan en doe dat door middel van directe instructie.

Leer de luisterstrategieën niet in één keer aan, maar bouw dit op. Het aanleren kan het beste aan de hand van directe instructie. Daarbij kunt u drie methodieken gebruiken:

1. *Uitleg geven.* Leg uit wat het belang is van een bepaalde luisterstrategie en op welke momenten en op welke manier die het beste kan worden toegepast.
2. *Voordoelen.* Doe hardop denkend voor hoe je een luisterstrategie toepast. U analyseert een gesproken tekst door hardop impliciete en expliciete vragen te stellen en deze vervolgens zelf te beantwoorden.
3. *Reflecteren.* Voer een discussie met de leerlingen over de tekst of de manier waarop ze hebben geluisterd, of laat leerlingen onderling met elkaar discussiëren.

Het is verstandig om deze methodieken niet tegelijk toe te passen en ook niet alle strategieën aan te bieden. De leerlingen zien dan door de bomen het bos niet meer. Maak vooraf een keuze in de methodiek die u gebruikt bij het aanbieden en laten toepassen van een luisterstrategie. Kies ook welke luisterstrategieën u expliciet wilt leren toepassen. Oefen met die strategie een tijd lang,

zodat de leerlingen deze eerst goed onder de knie kunnen krijgen voordat u overgaat tot het aanbieden van een nieuwe strategie. Een stappenplan biedt de leerlingen houvast.

Richtlijn 6: 'Receptie gaat voor productie.'

Luisteren is een receptieve vaardigheid. We kunnen naar de luistertaken kijken met in het achterhoofd het principe dat receptie vóór productie gaat. Dat wil zeggen dat leerlingen bij het uitvoeren van luistertaken voorbeelden zien van taken die zij 'productief' moeten uitvoeren. Dus als leerlingen bijvoorbeeld een vraaggesprek moeten houden, hebben zij bij luisteren gekeken en geluisterd naar een van tv opgenomen vraaggesprek. Als ze een debat moeten voeren, hebben ze gericht gekeken naar een opgenomen debat. Op die manier traint u de luistervaardigheid en bereidt u leerlingen optimaal voor op spreektaken en interactieve taken.

Tijdsbesteding

Kinderen zetten op verschillende momenten van de dag hun luistervaardigheid incidenteel en impliciet in. Luisteren komt bij alle activiteiten aan de orde: bij het geven van instructie, bij het naar elkaar luisteren, tijdens het voorlezen. Daarnaast is het goed om minstens elke week een expliciete luisteroefening op het rooster te zetten.

Toetsen en differentiëren

Voor groep 4 is er de Citotoets Begrijpend Luisteren, onderdeel van het leerlingvolgsysteem. Cito introduceerde in 2011 de nieuwe toetsen Begrijpend luisteren. Per groep, van groep 3 tot en met 8, zijn er aparte uitgaven. Voor groep 4 en 5 is dat één toets M4/E4 die u naar keuze halverwege óf aan het einde van het schooljaar afneemt. Voor beide afnamemomenten is een normering beschikbaar. Vanaf groep 4 wordt er getoetst aan de hand van kijk/luistermateriaal, omdat kijken en luisteren immers hand in hand gaan. De leerlingen beluisteren en bekijken audiovisuele fragmenten die u via de bijgeleverde dvd aanbiedt. Vervolgens beantwoorden ze vragen over de fragmenten in het opgavenboekje waarin de antwoordmogelijkheden zijn opgenomen. De afnametijd per toets is ongeveer negentig minuten die u kunt verdelen over drie dagdelen. De scores verwerkt u handmatig of met het Computerprogramma LOVS.